Setan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaltuutetulle tasa-arvovaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle

Tasa-arvovaltuutetun työ etenkin transihmisten, muunsukupuolisten ja intersukupuolisten tasa-arvon edistämiseksi on tärkeää. Valtuutetun kertomus antaa monipuolisen kuvan tasa-arvosta ja siihen liittyvistä ongelmista Suomessa ja siinä on erikseen huomioitu sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien ongelmia.

Seta kiittää mahdollisuudesta lausua työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle asiasta. Kiinnitämme lausunnossa huomiota muutamaan tasa-arvovaltuutetun kertomuksessaan esittämään teemaan.

Translaki

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää huomiota nykyisen translain ongelmiin ja myös huomioi hallituksen suunnitelman uudistaa laki. Valtuutettu kiinnittää huomiota mm. Sukupuolen juridista vahvistamiseen vaadittavaan selvitykseen ja toteaa, että tulisi huolehtia että juridisen sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä mahdollisesti vaadittavan selvityksen luotettavuutta tai riittävyyttä ei jätettäisi soveltamiskäytännössä ratkaistavaksi, vaan että käytäntö olisi mahdollisimman yhtenäinen ja vähimmäissisällöstä säänneltäisiin laissa. Valtuutettu ottaa esille myös alaikäisten tilanteen ja katsoo, että alaikäisiä ei tule jättää uudistuksesta pois, vaan lainsäädännössä pitää ottaa huomioon lapsen etu ja henkilökohtainen koskemattomuus sekä lapsen iän ja kehitystason vaikutus.

Seta pitää tasa-arvovaltuutetun huomioita tärkeinä. Juridisen sukupuolen vahvistamisen tulee perustua itsemääräämisoikeuteen ja prosessin tulee täyttää kansainväliset suositukset, sen tulee olla saavutettava, nopea ja läpinäkyvä. Saavutettavuus merkitsee, ettei prosessiin saa liittyä syrjiviä esteitä esim. ikään tai kansalaisuuteen tai toimintakykyyn perustuen. Nopea tarkoittaa, ettei prosessia tule pidentää perusteettomasti esimerkiksi erillisillä harkinta-ajoilla. Läpinäkyvä tarkoittaa, että edellytykset ovat hakijalle selkeät eikä niihin liity tulkinnanvaraisuutta.

Oikeusministeriön saamassa lausuntopalautteessa luonnoksesta laiksi sukupuolen juridisesta vahvistamisessa valtaosa lausunnon antaneista piti puutteena sitä, ettei alle 18-vuotiaita ole esityksessä huomioitu.

Seta painottaa, että osana itsemääräämisoikeutta vahvistavaa translain uudistusta tulee varmistaa, että sukupuolen juridinen vahvistaminen tulee mahdolliseksi alaikäisille lapsen oikeuksia koskevien periaatteiden mukaisesti.

Intersukupuolisten kehollisen koskemattomuuden vahvistaminen

Tasa-arvovaltuutettu nostaa kertomuksessaan esille intersukupuolisille lapsille tehtävien kiireettömien toimenpiteiden, joille ei ole lapsen tietoon perustuvaa suostumusta, ongelmallisuuden. Valtuutettu katsoo, että näitä oikeudenloukkauksia tulisi ennen kaikkea ennaltaehkäistä mahdollisimman tehokkaasti. Tasa-arvovaltuutetun suositus onkin, että intersukupuolisten lasten kiireettömistä lääketieteellisistä toimenpiteistä tulee pidättäytyä, kunnes lapsella on mahdollisuus antaa tietoon perustuva suostumus. Oikeuksien tehokas toteutuminen olisi turvattava lain tasoisella sääntelyllä.

Seta pitää tasa-arvovaltuutetun suositusta erittäin tärkeänä. Suomi sai asiasta suosituksen myös YK:n ihmisoikeuskomitealta 2021, komitea suosittelee, että Suomen tulee estää tehokkaasti peruuttamattomat lääketieteellisesti ei-välttämättömät toimenpiteet, erityisesti kirurgiset

toimenpiteet, intersukupuolisille lapsille. Olisi myös varmistettava tehokkaiden oikeussuojakeinojen saatavuus tällaisten toimien uhreille.

Nykyinen hallitus on luvannut hallitusohjelmassaan, että intersukupuolisten lasten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan ja Suomessa luovutaan pienten lasten kosmeettisesta, ei-lääketieteellisestä sukuelinkirurgiasta. Seta pitää huolestuttavana, että hallitus ei ole edennyt asiassa ja katsoo, että tavoite tulisi kiireellisesti toteuttaa.

Seta katsoo, että Suomessa tulee kieltää lailla kaikki lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet (leikkaukset, hormonihoidot), joita pystytään lykkäämään siihen asti, että lapsi pystyy antamaan toimenpiteelle tietoon perustuvan suostumuksensa, lain tulee sisältää raportointi- ja perusteluvelvollisuus kaikista lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavista toimenpiteistä. Lisäksi tulee varmistaa laadukas lääketieteellinen hoito moniammatillisissa tiimeissä sekä tehdä intersukupuolisten lasten hoidosta hoitokäytäntö, jossa huomioidaan lapsen oikeuksiin liittyvät velvoitteet.

Sukupuolen mukaan eriytetyt tilat ja rakenteet

Ihmiset, jotka eivät ole cis-sukupuolisia tai joiden kehollisuus ei vastaa sukupuolinormeja, kokevat syrjintää ja ulossulkemista sukupuolitetuista tiloissa. Osalle kahden binäärisen sukupuolen mukaan eriytetyt tilat muodostavat kokonaan esteen esim. liikuntaan osallistumiselle. Osa, esim. transnaiset, kokevat epäasiallista kohtelua käyttäessään omaa sukupuoltaan vastaavia tiloja.

Tasa-arvovaltuutettu suosittelee, että lain tasolla pitäisi linjata, miten sukupuolen moninaisuus otetaan huomioon sukupuolen mukaan eriytetyissä tiloissa ja palveluissa. Seta katsoo, että jo nykyisin tasa-arvolakia tulisi soveltaa niin, ettei sukupuolen mukaan eriytetyissä tiloissa voi syrjiä ihmisiä sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella. Pidämme kuitenkin tasa-arvovaltuutetun ehdotusta kannatettavana, koska lain tasoinen linjaus selkiyttäisi asiantilaa. Korostamme kuitenkin, että lain tasoisen linjauksen tulisi aidosti edistää sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tasa-arvoa ja purkaa syrjiviä käytäntöjä.

Kaikki binääriset sukupuolitetut rakenteet ovat ongelmallisia ihmisille, joiden sukupuoli ei ole binäärinen. Seta pitää tärkeänä, että näitä rakenteita tarkasteltaisiin ja purettaisiin niin että muunsukupuolisten ja muiden ei-binääristen ihmisten tasa-arvo vahvistuisi. Binääristen sukupuolinormien, jotka perustuvat usein vanhentuneisiin sukupuolistereotypioihin, purkaminen vahvistaisi ylipäänsä kaikkien sukupuolten tasa-arvoa. Seta katsoo, että tätä edistää henkilötunnuksen uudistaminen sukupuolineutraaliksi, mutta sen lisäksi Suomessa tulisi mahdollistaa myös ”muu” -sukupuolikategoria henkilöille, jotka sitä tarvitsevat.

Seta katsoo myös, että eri sukupuolten vanhemmuuteen liittyvää tasa-arvoa edistäisi vanhemmuuslaki, jossa juridinen vanhemmuus tunnistettaisiin vain vanhemmuutena. Tältä osin hallituksen eduskunnalle tekemä esitys vanhemmuuslaiksi onkin täysin puutteellinen.

Syrjintää kokeneiden oikeussuoja

Seta pitää tärkeänä tasa-arvovaltuutetun esittämiä huomioita risteävistä eroista ja moniperustaisesta syrjinnästä. Sukupuoli, sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja kehon sukupuolitetut piirteet yhdistettynä mm. seksuaaliseen suuntautumiseen, ihonväriin, sosioekonomiseen asemaan tai vammaisuuteen altistavat sateenkaari-ihmisiä eri tavoin ja erilaisille syrjinnän muodoille. Valtuutettu ehdottaa, sukupuoleen liittyvän risteävän syrjinnän nykyisenlaista kategorista rajaamista tasa-arvovaltuutetun toimivallan ulkopuolelle tulisi tarkastella ja arvioida uudelleen.

Seta pitää tärkeänä sitä, että syrjintää kokenut ja siitä ilmoittanut ei joudu asioimaan usean viranomaisen kanssa ja hän saa asiantuntevaa neuvontaa ja apua mahdollisimman pian ilmoituksen tehtyään. Syrjintää kokeneen ei tulisi joutua pohtimaan, mihin valtuutettuun missäkin tapauksissa tulisi olla yhteydessä. Seta katsoo, että tasa-arvovaltuutetun mandaatin uudelleentarkastelu tältä osin voi olla perusteltua.

Sateenkaarinuorten hyvinvoinnin vahvistaminen

Tasa-arvovaltuutettu kiinnittää kertomuksessaan huomiota myös sateenkaarinuorten hyvinvoinnin eroihin suhteessa muihin samanikäisiin. Pidämme tärkeänä valtuutetun huomiota siitä, että aiheesta on saatu lisää tietoa ja siihen liittyen on myös olemassa toimenpidesuosituksia.

Seta katsoo, että sateenkaarinuorten hyvinvoinnin vahvistamiseen niin kouluissa kuin muilla elämänaloilla tarvitaan systemaattisempaa toimintaa.

YK:n ihmisoikeuskomitea katsoi 2021, että Suomen tulee komitean suositusten perusteella tehostaa toimiaan kaikenlaisen seksuaaliseen suuntautumiseensa tai sukupuoli-identiteettiinsä perustuvan syrjinnän, väkivallan ja sosiaalisen leimaamisen poistamiseksi ja tarjota tehokkaita oikeussuojakeinoja tällaisten tekojen uhreille. EU:n lhbtiq-strategiassa kehotetaan jäsenmaita luomaan omia kansallisia strategioita.

Seta katsoo, että eduskunnan tulisi edellyttää hallitukselta kattavan sateenkaaripoliittisen toimintaohjelman laatimista Suomeen. Toimintaohjelmalla voitaisiin puuttua eri elämänalueisiin liittyviin ongelmiin ml. koulutuksessa ja työelämässä, liittyen vihapuheeseen ja väkivaltaan.

Lisätiedot Kerttu Tarjamo

pääsihteeri

050 309 8108

paasihteeri(at)seta.fi